

Lorieta Pečoler, Osnovna šola Koseze, Ljubljana

SPOZNAJMO SLOVENSKI KMEČKI UPOR S POMOČJO PESMI

UVOD

Slovenski kmečki upor leta 1515 velja za največji kmečki upor na Slovenskem, »dodano vrednost« pa ima nedvomno tudi zaradi letaka, na katerem so prve slovenske tiskane besede *Le vkup uboga gmajna*. Zato je prav, da učenci poleg samega kmečkega upora poznajo tudi vsebino Klopčičeve pesmi, ki jo je naslovil prav z besedami s tega letaka.

Ker je za to snov poleg različnih zgodovinskih virov na voljo tudi puntarska pesem, je smiselno, da obravnavo izpeljemo medpredmetno – skupaj z glasbeno umetnostjo. Medpredmetno povezovanje učencem omogoča, da so pri učenju učinkovitejši, daje pa tudi dosti več možnosti za raziskovanje in iskanje rešitev kompleksnejših nalog. S takšnim pristopom učenci razvijajo tudi kritično in problemsko učenje. Pri takšnem pouku so tudi dosti bolj dejavni in si snov lažje in bolje zapomnijo.

Povezovanje glasbene umetnosti in zgodovine na temo kmečkega upora tako omogoča, da učenci snov obravnavajo bolj celostno: ne le da iščejo podobnosti in razlike, kako je prikazan upor v zgodovinskih virih in glasbenih delih, spoznajo tudi vlogo uporniških pesmi in se učijo argumentirati svoje rešitve oz. odgovore.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT

Širša tema iz učnega načrta	Izbirna tema: Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče
UČNI SKLOP:	Kmečki upori v slovenskih (zgodovinskih) deželah
OPERATIVNI CILJI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Učenci/učenke: <ul style="list-style-type: none">• opišejo vzroke in posledice kmečkih uporov na Slovenskem,• sklepajo o podobnostih in razlikah med kmečkimi upori na Slovenskem.¹
OPERATIVNI CILJI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Učenci/učenke na primeru slovenskih kmečkih uporov: <ul style="list-style-type: none">• razvijejo spretnosti časovne in prostorske predstavljalnosti,• razvijejo spretnosti zbiranja in izbiranja informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature v različnih medijih,• razvijejo zmožnost analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature,• razvijejo zmožnost kritične presoje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov na podlagi večperspektivnih zgodovinskih virov in literature,• razvijejo zmožnost oblikovanja samostojnih sklepov, pogledov, mnenj, stališč, izvirnih predlogov in rešitev,• razvijejo sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino,• razvijejo dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine ter razumejo, zakaj se pojavijo,• razvijejo spretnost različnih oblik komunikacije (ustno, pisno, grafično, ilustrativno, z IT).²

¹ Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011, str. 11 (izbirna tema Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče).

² Prav tam, str. 26.

OPERATIVNI CILJI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	<p>Učenci/učenke na primeru slovenskih kmečkih uporov:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvijejo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti, • poudarijo pomen pozitivnih kulturnih vplivov v okviru slovenskega naroda in s sosednjimi narodi, • ocenijo pomen ohranjanja in varovanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine ter okolja, • razvijejo sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnosti in drugačnosti, ver, kultur in skupnosti.³
KLJUČNI KONCEPTI (POJMI):	<ul style="list-style-type: none"> • stara pravda, • pravica do upora – kmečki upor/punt.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	<ul style="list-style-type: none"> • aktivne učne oblike: skupinsko delo, individualno delo, • aktivne učne metode: debata, diskusija, delo z viri, • problemsko učenje, • učna diferenciacija in individualizacija.
(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri učencih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA UČENCA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Pesem *Le vkup uboga gmajna* ni samo pesem, ki zelo nazorno opisuje, kako je bil videti upor kmetov proti fevdalni gospodi, ampak je tudi pesem, ki vsebuje zapis prvih slovenskih tiskanih besed. Prav zato je smiselno, da učenci to pesem poznajo in jo znajo tudi zapeti in zaigrati, z dodatnimi zgodovinskimi viri pa njeno vsebino tudi potrdijo. Tako spoznajo, kako so zasnovane uporniške pesmi, kakšno je njihovo sporočilo in kako vplivajo na ljudi.

Delo naj poteka v skupinah (4–5 učencev) ob predpostavki, da učenci poznajo osnovna dejstva o vseslovenskem kmečkem uporu leta 1515. Učenci najprej analizirajo besedilo pesmi, zgodovinska dejstva pa podkrepijo z odlomki iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*. Pesem nato poslušajo, analizirajo njeno glasbeno sestavo in izberejo instrumente, s katerimi bi jo najlažje interpretirali. Prav tako tudi utemeljijo pomen besed »*Le vkup uboga gmajna*« za slovenski narod in našo nacionalno identiteto.

LITERATURA

Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Valvasor, J. V. (1984, ponatis). *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mirjanič, A. et al. (2013). *Raziskujem preteklost 8*. Učbenik za zgodovino v osmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.

Medpredmetne in kurikularne povezave. Priročnik za učitelje (2010). 1. izdaja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Puntarska. Dostopno na: <http://kombinatke.si/2010/02/01/puntarska/> (dostop: 19. 8. 2015).

Le vkup uboga gmajna. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=Il6nx1Cy6_s (dostop: 15. 8. 2015).

DELOVNI LIST: SLOVENSKI KMEČKI UPOR LETA 1515 – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

Ključno vprašanje: Kakšno zgodovinsko ozadje ima pesem Le vkup uboga gmajna?

Aktivnosti

S pomočjo virov in zvočnih zapisov reši delovni list.

VIR 1:

*Puntarska pesem
Le vkup, le vkup, uboga gmajna,
heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo drajna,
heja, hejo!
Zimzelen za klobuk!
Punt naj reši nas tlačanskih muk!
Le vkup, v poslednji boj, tlačani,
heja, hejo!*

*Sedaj se kmečka gmajna brani,
heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan!
Bije za svobodo se tlačan!
Iz grajskih kevdrov teče vino,
heja, hejo!
Zažgali grafu smo graščino,
heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče naj, če teče kri!*

(<http://kombinatke.si/2010/02/01/puntarska/> (dostop: 19. 8. 2015).)

VIR 2:

/.../ tako so onemu (cesarju Maksimilijanu) kmetje na Slovenskem napravili nemir. Le-te je slovensko plemstvo in cesarsko uradništvo več let s hudimi davki stiskalo; ker so zato mislili, da naklad ne morejo več prenašati, so se uprli. Zbrali so se pri mestecu Brežicah /.../ ter se posvetovali, kako bi se mogli rešiti težav ter priti do svojih starih pravic. Ker so, kakor so sklenili, zahtevali svojo staro pravico od cesarskih uradnikov, so to kmečko vojsko poimenovali staro pravdo. Uradniki so mislili, da bodo zlo ob rojstvu ubili ter kmete zastrašili s tem, če jih nekaj polove in pobiti dajo. Pa niso vode, temveč olja na ogenj vlili in še bolj raztogotili kmete. Ti so zdaj spuntali vso deželo in zbralo se je osemdeset tisoč mož /.../.

/.../ nemirno ljudstvo pa ni moglo pričakati cesarjeve milosti in pomoči, temveč so napadli plemiče po gradovih, jih veliko pobili, druge odvajali kot ujetnike in jih zasramovali, da so morali bežati iz svojih bivališč v utrjena mesta in gradove /.../. Kmetje so najprej divjali in tri mesece pustošili vso deželo; niti samostanom niso prizanašali /.../.

/.../ v mestecu Brežicah je bil cesarski stotnik /.../; ta je s samo šestimi konjeniki pobegnil v grad in upepelil mestece. Ko so kmetje predrl trije obzidje gradu, se je s svojimi šestimi konjeniki oborožil, odprl vrata in namerjal predreti skozi kmete in tako uiti. Ker pa so ti odžgali podmostnike v grajskem jarku, se je most sesul, stotnik je s svojimi konjeniki padel v jarek; tu so ga z grebeni do smrti pobili /.../.

(Valvasor, J. V. (1984). *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str.305–306.)

1. Naloga

Preberi besedilo pesmi (vir 1). Po potrebi s pomočjo spletnega Slovarja slovenskega knjižnega jezika razloži neznane besede.

- O katerem kmečkem uporu govori besedilo pesmi? _____
- Podčrtaj besede/besedne zveze, s katerimi si si pomagal/-a pri odgovoru.

2. Naloga

S pomočjo besedila pesmi zapiši:

- K čemu poziva ta pesem? _____
- Kako so se kmetje uprli fevdalcem: _____
- Kako so se kmetje spodbujali k uporu? _____
- Izpiši verz, ki govori o vzroku za kmečki upor: _____

3. Naloga

- a) Preberi odlomek iz Valvazorjeve knjige Slava vojvodine Kranjske (vir 2), ki prav tako govori o istem kmečkem uporu kot Puntarska pesem. Obe besedili med seboj primerjaj in izpiši, kako so zapisani:

	Puntarska pesem (vir 1)	Slava vojvodine Kranjske (vir 2)
Vzroki za upor:		
Značilnosti kmečkega upora:		
Obnašanje kmetov:		
Obramba fevdalcev:		

- b) Ali besedilo pesmi (vir 1) realno opisuje zgodovinska dejstva o tem uporu? _____
- c) Utemelji, zakaj meniš, da so se kmetje tako obnašali. _____
- _____
- č) Pojasni, ali Valvazor obnašanje kmetov obsoja. _____
- _____

4. Naloga

Poslušaj avdioposnetek pesmi Puntarska pesem (vir 3) in odgovori na vprašanja.

VIR 3:

Zvočni posnetek pesmi: https://www.youtube.com/watch?v=ll6nx1Cy6_s

(dostop: 15. 8. 2015).

- a) Kako so pevci ponazorili bes oz. uporništvu kmetov? _____
- b) S katerimi inštrumenti pihalnega orkestra bi upor kmetov, ki je opisan v pesmi, najbolje interpretiral/-a? Utemelji svoj izbor inštrumentov. _____
- _____
- c) Ponovno poslušaj posnetek pesmi Puntarska pesem ob glasbeni spremljavi pihalnega orkestra (vir 4) in ga primerjaj s svojim naborom inštrumentov.

VIR 4:

Zvočni posnetek pesmi: <https://www.youtube.com/watch?v=J02ms-1k91k>

(dostop: 15. 8. 2015).

- č) Utemelji, ali Puntarska pesem ob glasbeni spremljavi orkestra doseže večji učinek punta kot pa le zborovska izvedba. _____
- _____
- d) Ali si lahko ob takšni izvedbi laže predstavljáš bes in stisko kmetov? _____
- _____
- e) Pojasni, kakšna čustva v ljudeh vzbudijo takšne uporniške pesmi. _____
- _____

5. Naloga

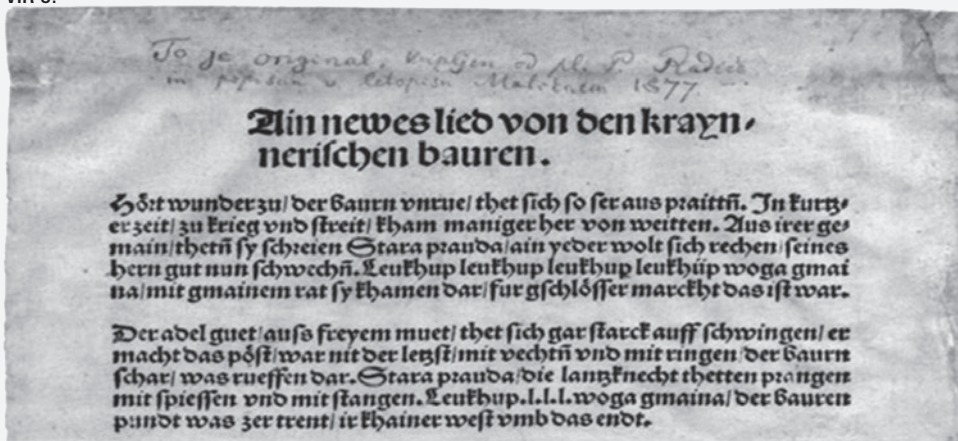
S pomočjo šolskih Orffovih inštrumentov s sošolci zaigrajte Puntarsko pesem. Inštrumente, s katerimi boste najboljše ponazorili vsebino in sporočilo pesmi, izberite sami. V pomoč vam je lahko tudi zvočni posnetek pesmi ob spremljavi orkestra (vir 4). Notni zapis dobite pri učitelju.

	Izbrani inštrument (inštrumenti)	Pojasnilo izbora
Vodilna/osnovna melodija:		
Spremljava za »heja, hejo«:		
Ponazoritev orožja:		
Spremljava za »grad gori, grof beži«:		
Učinki/efekti, s katerimi boste ponazorili bes in upornišvo kmetov:		
Učinki, s katerimi boste poudarili boj za svobodo:		
Učinki, s katerimi boste dosegli masovno udeležbo kmetov:		

6. Naloga

Spodnje besedilo je letak iz leta 1515, na katerem je zapisana pesem nemških vojaških najemnikov.

VIR 5:

(Hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

- a) Ta pesem je bila podlaga pesniku Miletu Klopčiču za Puntarsko pesem (vir 1), ki jo je zapisal za dramo Bratka Krefta Velika puntarija. Podčrtaj in izpiši besede, ki jih je uporabil v svoji pesmi. _____
- b) Besede, ki si jih podčrtal/-a in izpisal/-a, so prve tiskane besede v slovenskem jeziku. Razloži, kakšno vrednost imajo za slovensko narodno identiteto. _____